

Kap 85 : Prins Bertil (1912-1997) – “Motorprinsen”.

Svenske arvprinsen Bertil Gustaf Oscar Carl Eugen, hertig av Halland, föddes den 28 februari 1912 på Stockholms slott och avled den 5 januari 1997 på Villa Solbacken, Djurgården. Fadern var kronprinsen av Sverige Gustaf (VI) Adolf (1882-1973). Modern var den engelska prinsessan Margareta av Connaught (1882-1920). Bertil gifte sig 1976 med sin långvariga älskarinna Lilian Craig (1915-2013; f. Davies).

Prins Bertil har intervjuats om sina minnen (prins Bertil m.fl. 1983), det finns en biografi (af Petersens 1992), han förekommer i krönikorna (Elgklou 1978: ss. 200-201; Ohlmarks 1980: ss. 140-141; Skott 1996: ss. 276-288; Sundberg 2004: ss. 263-264; Lindqvist 2010: ss. 123-125; Norlin 2015: ss. 257-263) och prinsessan Lilian har intervjuats om deras liv tillsammans (prinsessan Lilian 2000). Därutöver finns en mängd dokument & tidningsartiklar.

Jag redovisar Bertils biografi i sex avsnitt: (1) Hans uppväxt & skolgång. (2) Hans prinsutbildning och militärtjänst. (3) Andra världskriget. (4) Hans verksamhet som handelsambassadör. (5) Hans hedersuppdrag & representation. (6) Eftermälet.

*

Bertil & syskonen lekte med varandra eller tjänstefolket. Bertil hade en engelsk barnsköterska Agnes Wiltshire, ”Nana”, och en tysk guvernant – fräulein Emmi. Med tjänstefolket talade barnen svenska. Inom familjen talade de engelska. Bertils svenska var usel ända upp i skolåldern. 1917-1918 hade han en kindergartnarlärarinna Elsa Matilda Stenquist (1897-1982; g. Hauffman). Elsa skrev dagbok dagbok.¹ Hon berättade sagor, lekte med honom, gav lektioner, pysslade & tog med honom på promenader.

Ht 1919 – vt 1924 gick Bertil fyra förberedande klasser i slottsskolan. Han läste tyska men inte franska – den kom senare. Lärarinna var Ingrid Bohlin. Klasskamraterna var barn till hovanställda & föräldrarnas bekanta: Brita von Heidenstam, Anna Hamilton, Brita Laurin, Eva Rudbeck, Marga Lettström, Göran Sidenbladh, Lars Olof Ekeberg, Johan af Petersens & Johan Dyrssen. Bertil lekte med dem under rasterna och de bjöds in till hans födelsedagskalas & han till deras. Det sagt fanns den vanliga sociala distansen. Bertil tilltalades ”prinsen” & åt för sig själv under lunchrasterna. Klasskamraterna brukade rotera så att han hade lekkamrater. Man fick dock inte slåss med honom. Några vänskapsband förefaller inte ha knutits. System Ingrid var hans bästa vän.

Ht 1924 – vt 1926 gick han två år i Beskowska skolan. Eftersom Bertil inte var känd till utseendet fick han åka spårvagn dit ensam. Föga är känt om dessa år, men han förefaller ha vantrivts & hållit låg profil. Förmodligen var det en smula chockartat att behandlas som nästan vilken elev som helst. Lärarna kritiserade hans dåliga skolresultatet. Han fick t o m nedsatt ordningsbetyg för sin tjuvrökning. Något särskilt intryck på sina klasskamrater gjorde han inte. En av dem sammanfattade det långt efteråt som att Bertil var “en diffus person. Han var inte intresserad av någonting. Men han verkade ändå ha lätt att lära.” – En annan hävdade att Bertil var ”ambitiös i skolan, han tog sina läxor på allvar”, men hade svårigheter med sin dyslexi.² Svårt att dra några slutsatser. Bertil var från unga år teknikintresserad. Man kan misstänka att han försummade sina studier för att tillsammans med skolkamraterna prins Carl

¹ Hauffman 2000.

² af Petersens 1992: s. 25.

jr & Gösta Wennberg mecka med motorer. Det tycks ha rört sig om flatbottnade plywoodbåtar, s k ”galoscher”.

Ht 1926 började Bertil på Lundsberg. Det fanns mycket godsägaradel bland eleverna så han bemöttes med större respekt än på ”Beskan”. Betygen var dåliga men han var bra i idrott – sammanlagt 137 pris av olika slag. Mest framgångsrik var han i hastighetsåkning på skridskor & stående höjdhopp. Bertil skall ha varit bra i språk – förmodligen avses hans engelska – men valde reallinjen med tanke på en framtid i flottan. Hans ointresse för humaniora tycks ha lett fram till ett par örfilar från hans lärare i svenska & tyska Nils Wetterstrand som Bertil ännu på 1950-talet mindes med bitterhet. Sista året fick han hemundervisning av privatlärare och den 12 maj 1931 avlade han sin studentexamen på slottet som privatist.

Somrarna brukade Bertil tillbringa på Sofiero & hos morföräldrarna i England. Han lärde sig rida men var måttligt road. För övrigt badade han, gjorde utflykter & roade sig på egen hand. Sommaren 1927 praktiserade han tre månader på Thulinverken i Landskrona – avdelningarna för tillverkning av bilar, flygmotorer & motorcyklar. Han hade en motorcykel och pendlade mellan Sofiero & fabriken. Han gick en kurs i motorkunskap & fick körkortsundervisning. Den 30 mars 1928 konfirmerades han i Lungsunda kyrka, Värmland, av sin kristendomslärare Verner Lind. Sommaren 1928 antogs han som volontär (=gäst) i Kungliga segelsällskapet (KSSS) och praktiserade även ombord på pansarskeppet Sverige & torpedkryssaren Örnén. Sommaren 1929 följde han kustflottans övningar tre veckor ombord på jagaren Nordenskjöld. Sommaren 1930 finns ingen information men förmodligen repeterade han gymnasiekursen.

Den 9 september 1928 var Bertil involverad i en trafikolycka. En tidigare Lundsbergselev Sven Thermaenius besökte skolan i en bil, i avsikt att träffa sin yngre bror Karl Edvard. Bröderna Thermaenius, Bertil & ytterligare två skolkamrater beslöt göra en bilutflykt i trakterna. Först körde Sven. Därefter överlämnade han ratten till Bertil. Enligt polisförhören skall det ha inträffat att bilen kom för långt ut på högra sidan av vägen och då Bertil försökte styra upp den hände något som fick den att välta. Detta något skall ha varit att Karl Edvard som satt närmast Bertil ryckte till sig ratten. Eftersom Karl Edvard hamnade under bilen och dog skulle han alltså, enligt medpassagerarna, ha orsakat sin egen död.³

Måndagen den 24 september togs målet upp vid Färnabo tingsrätt. Bertil åtalades för brott mot motorfordonsförordningen § 39 – att ha kört bil utan körkort – men ej för vållande till annans död. Bertil närvarade inte vid rättegången men representerades av en advokat. Han bifogade en skrivelse där han erkände i sak men åberopade förmildrande omständigheter, bl a ett intyg om att han hade kunskaper motsvarande ett bilkörkort, men p g a sin ringa ålder – han hade ännu inte fyllt 18 – ej fått avlägga provet. Det hjälpte nu inte, utan han fick böta 500 kronor.⁴

Efteråt har debatterats att det förefaller väl lägligt att offret hade sig själv att skylla, men inga uppgifter har framkommit om motsatsen.

*

Den 25 juni 1931 började Bertil på sjökrigsskolan & den 4 oktober 1934 avlade han sin examen. Utbildningen var samma som den kung Carl Gustaf senare genomgick: En blandning

³ Dagens Nyheter, 1928-09-13, s. 14.

⁴ Dagens Nyheter, 1928-09-25, s. 9.

av teoretiska studier och sjöpraktik. Bertils bästa betyg var i befälsföring, vapenlära & fartygsmanövrering. Hans ordregivningen var alltid begriplig & man hörde vad han sade. Teorin, särskilt tidvattenlära & celest navigering, var det sämre med. Medelbetyget var 6/10. I franskan hade han 5/10, d v s var underkänd, och skulle egentligen ha fått sluta. Nu lät man hans goda engelskabetyg 9/10 kompensera bristen. Bertil var sista terminen påfallande trött, men klarade sig bra i de muntliga förhören.

Bertils far hade uppmanat skolledningen att behandla hans son som en kadett vilken som helst och det gjordes halvhjärtade försök i den vägen. Bertil titulerades dock fortfarande prins & åt middag för sig själv på stan, vilket de övriga sällan hade råd med. Ombord på övningsfartyget Falken gavs dock ingen pardon. Han fick klänga i riggen med de andra. Långresan med pansarkryssaren Fylgia vintern 1931/32 blev mycket omskriven. Rutten var Medelhavet-Suezkanalen-Minicoy (en atollö norr om Maldiverna)-Colombo (Sri Lanka)-Bombay (Indien) & tillbaka. Julfirandet skedde på Röda havet. De medförda julgranarna hade tappat alla barren, men målades gröna. På återvägen angjorde de Alexandria & besåg pyramiderna. Bertils skildring av resan präglas av turistvyer, pittoreska detaljer & gott humör. Kontrasten kunde inte vara större mot af Pedersens skildring av Bertils försök att smälta in där han växlade mellan de vanliga plikterna – kolskyfflingen var särskilt vidrig – och sin hamnrepresentation. Han hade lagt sig till med Edmunds fotografipose där det såg ut som om all världens olyckor vilade på hans axlar. Ytterligare sjötjänstgöringar var på torpedkryssaren Psilander, pansarskeppet Oscar II & torpedkryssaren Örnen.

Oktober 1934 och fem månader framåt var Bertil, hans far, kronprinsessan Louise & prinsessan Ingrid på en rundresa i främre Orienten: Grekland-Turkiet-Syrien-Irak-Iran-Palestina-Egypten-Etiopien. Bertil anslöt sig i Aleppo. Målsättning var både kulturutbyte och handel. Resan i sin helhet är dokumenterad i en reportagebok med faderns bilder⁵ och det finns några längre artiklar.⁶ Vad gäller Bertil är dock resan lika underrapporterad som hans tre år i Beskowska skolan. Han skall ha följt med som chaufför, men en sådan funktion verkar han bara ha fyllt i Iran. Den verkliga orsaken skall ha varit att skilja honom från en oönskad kvinnlig bekantskap (se nästa kapitel). Den 29 januari 1935 var sällskapet tillbaka i Stockholm. Under sommaren tjänstgjorde Bertil på jagaren Ehrensköld.

Den 1 oktober 1935 – den 20 april 1937 var Bertil biträdande militärattaché på legationen i Paris. Arbetsuppgifterna bestod i att några timmar varje förmiddag sammanställa uppgifter om franska flottan. Det rörde sig huvudsakligen om tidningsuppgifter. Till hjälp hade han en svensk Sorbonne-student. Bertil blev långsamt bättre i franska språket. I takt med detta kastade han sig ut i sällskapslivet. Juni 1936 påbörjade han en yrkespraktik fem månader på SKF:s fabrik utanför Paris & därefter på deras ritkontor. Han gick även kurser på revisionsfirman Price & Waterhouse och på Worms bank. Den 3 oktober 1936 befordrades han till underlöjtnant i flottan & i Hallands regemente, den 7 maj 1937 till löjtnant.

Den 20 april 1937 – den 12 augusti 1937 tjänstgjorde Bertil på jagaren Göteborg. Den 15 augusti 1937 – den 17 juni 1938 var han åter i tjänst på legationen i Paris, men med oklara arbetsuppgifter. Han gick en kurs i matlagning – 3.5 månader på restaurangskolan Cordon Bleu – och tävlingskörde inkognito under namnet Monsieur Adrian. Det skall ha rört sig om

⁵ Lagerberg red. 1935.

⁶ Svenska Dagbladets årsbok 1934: ss. 73-77; ”Kronprinsparet rustar till Orientresa.” Vecko Journalen 1934:35; ”Kronprinsparets Palestinabesök.” Judisk tidskrift 1935, ss. 9-14; Svenska Dagbladets årsbok 1935: ss. 81-84; R.J. [Robert Josephsson.] ”Sex timmar med kronprinsen.” Vecko Journalen 1935:5, ss. 22-23.

14 tävlingar sammanlagt med först en egenrenoverad Bugatti & senare en fabriksny dito. Bertil ansåg sig vara en bra amatörförare, men inte hålla elitklass. Sitt största handikapp ansåg han vara sitt dåliga mörkerseende.

Den 17 juni 1938 – den 2 augusti 1938 följde han sin far & svärmor på Nya Sverige jubileet i Delaware. När hans far togs in på sjukhus för en njurstensoperation tog Bertil över programmet. Den 27 juni invigde han Delawaremonumentet & framförde Gustaf V:s hälsningar. Det finns några fotografier från tillfället. Bertil ser ungdomligt fåraktig ut, men hans kommandoröst bar över folkhavet & han klarade de amerikanska journalisterna. Den 19 juli promoverades han – för sin fars räkning – till juris hedersdoktor vid universitetet i Pittsburghs inför 2000 personer. Bertil tackade med ett längre anförande om vetenskapernas och den tekniska forskningens betydelse för den moderna industrin. Vid hemkomsten fick han frågor om sitt starkast minne från resan:

Mitt starkaste minne från resan? ... Ja, det var utan tvekan Detroit! Jag hade ju länge glatt mig åt att få komma dit och titta på automobilfabrikerna, och, och det blev en strålande upplevelse för mig. Särskilt var det intressant att få studera de storslagna laboratorierna. Men den allra största upplevelsen var dock, då jag fick träffa Henry Ford själv. Han gjorde ett utomordentligt intryck, och jag skall aldrig glömma den dag när han förde mig till den sällsamma stad där han gjorde de amerikanska uppfinningarnas historia levande i en rad byggnader, som bl. a. rymma Edisons gamla laboratorium, där man kunde få se uppfinnarens första lampor lysa och fonografer i arbete, för att nu inte glömma Fords egen tidigaste verkstad, där hans första motor bl. a. finns att beskåda och vid högtidliga tillfällen även sätta igång.⁷

Bertilts tjänstgöring vid legation i Paris fortsatte till den 1 juni 1939 då han skulle tjänstgöra på jagaren Göteborg. Det är oklart om så skedde. Under hösten praktiserade han på Mo & Domsjö's sulfat- & sulfittfabrik i Husum. Kriget kom dock emellan & den 3 september 1939 mönstrade han ombord på jagaren Malmö. I uppgifterna ingick att eskortera neutrala handelsfartyg genom att lägga sig mellan tyskarna & handelsfartyget för att förhindra prejning. Det var hans sista sjötjänstgöring.

Bertilts sammanlagda sjötjänst var 1500 dagar. Efterkrigstiden befordrades han i vanlig ordning till hedersposter, 1969 till amiral.

*

Hösten 1939 hade Sverige lyckats köpa en del krigsmateriel från det då neutrala Italien, bl a fyra motortorpedbåtar. Ytterligare två sådana köptes in från England. Den största tillverkaren var Tyskland men de var inte villiga att sälja. Januari 1940 skickades Gunnar Häggelöf, chef för UD:s handelspolitiska avdelning, till U.S.A. med en önskelista: Stridsvagnar, torpedbåtar, jaktplan, en pansarkryssare, m m. Med på resan var Bertil, Volvochefen Assar Gabrielsson & amiral Henning Wijkmark. Bertil deltog i egenskap av god vän till Roosevelt, de hade kommit bra överens vid Delaware-besöket, och kanske skulle det hjälpa. För sekretessens skull tog delegationen en omväg Tyskland-Italien: Tåg via Berlin till Genua. Därifrån Amerikabåten. I Berlin deltog Bertil i en brakfast till Görings ära. Denne var svenskvänlig, hade t o m varit gift med en svenska & legationen var angelägen om att odla hans bekantskap, bl a genom en smickrande uppmärksamhet från svenska kungahuset.

⁷ Dagens Nyheter, 1938-08-03, s. 5. [Besöket ägde rum 1938-07-13.]

Prins Bertil-delegationen anlände den 24 januari 1940 och stannade i två månader. Besöket blev en besvikelse. Mest omskrivet blev Bertils fruktlösa försök att köpa in pansarkryssaren Pensacola. Han träffade president Roosevelt, hans utrikesminister m fl ledande personer, som alla hänvisade honom vidare till dess önskemålet yxades i kongressens försvarsutskott. Annat gick dock bra att köpa. Det blev 60 jaktplan av typen Seversky P35A, 4300 kulsprutepistoler av märket Smith & Wesson, ammunition, gasmasker, telefoner och kabel.⁸

Det förefaller ha gått en hel del prestige i delegationen. Folke Bernadotte hade samma tid upparbetat ett kontaktnät för materialinköp till Finland som han ansåg även Sverige borde ha nytta av. Han förväntade sig att åtminstone bli rådfrågad men satt tre dagar på sitt hotell i New York utan att någon hörde av sig. Han kände sig förödmjukad men tyckte också att prins Bertil-delegationen var inkompetent som inte förstod värdet av hans personliga kontakter. Hustrun Estelle framställde det efter hans död som att Folke förberett en inköpstjänst som således inte kom till användning.

Mars 1940 fanns en division motortorpedbåtar (sex stycken) på plats i Långedrag utanför Göteborg. Den 20 maj anlände Bertil för att ta befälet över båt T4. Eftersom vapenslaget var nytt sysslade man huvudsakligen med kompetensutveckling & materialtester. Nya modeller provkördes 50 à 60 timmar i hög fart & i hårt väder innan de köptes in. Bertils satte 1941 ett fartrekord på 58.8 knop. 1941 testade Bertil & hans besättning en italiensk modell, 1942 en svensktillverkad dito. 1941 besökte Bertil Danzig för ett eventuellt tyskt inköp som inte blev av den här gången heller. Den 13 februari 1942 befordrades han till kapten.

I slutet av augusti 1942 sändes Bertil till London för en fortsatt tjänstgöring som biträdande marinattaché och med samma arbetsuppgifter som i Paris. Han läste tidningarna, gjorde studiebesök, höll kontakterna med andra länders marinattachéer & representerade. Årsskiftet 1943/44 vikarierade han som ordinarie marinattaché. Hans kommendering skall ha kommit till för att skilja honom från ännu en oönskad kvinnlig bekantskap (se nästa kapitel) men väckte en del oro både hos tyskarna & hos den norska exilregeringen som undrade över avsikten.

*

Efter kriget fortsatte Bertil med sin karriär som ”handelsambassadör” för exportföreningen. Första uppdraget var att överlämna trähus till uppbyggnadsarbetet i Normandie där dagen D stora delar av bebyggelsen jämnats med marken.

Utrikesdepartementet hade sedan krigsslutet diskuterat en handelsdelegation till Chile – det förefaller ursprungligen ha varit ett initiativ av handelsminister Gunnar Myrdal inom den sk Latinamerikabyrån – men planerna tog inte form förrän hösten 1946. Chilenarna ville dock ha industrialister på en sådan hög nivå att UD fick kontakta ytterligare sex länder för att locka en passande delegation. Bertil och Exportföreningens ordf Rolf von Heidenstam tillfrågades i slutet av september 1946 om de ville delta. Det fanns en tradition inom flottan att samverka med exportindustrin. Steget därifrån till att bli handelsambassadör var kort. Rolf von Heidenstam som även var kabinettskammarherre talade med Bertils far som var hedersordförande i exportföreningen och som godkände uppdraget för sin sons räkning så länge som det inte kolliderade med övrig representation.

⁸ Hägglöf 1972: ss. 18-34.

Jag utbildade mej ju faktiskt ganska målmedvetet för att bli någon sorts ambassadör för Sverige och svensk exportindustri, det var ett jobb som roade mej och som jag satte mej in i ganska ordentligt. Jag talar ju språk rätt hyggligt (prinsen talar engelska bokstavligen som sitt modersmål, franska och tyska perfekt, spanska och italienska till hus- och måltidsbehov), jag är road av människor och har inte svårt att komma överens med folk, och jag hade småningom lärt mej en hel del om Sverige och närmare bestämt det svenska näringslivet. När den s.k. prins Bertil-delegationen hade avslutat sin som jag tror ganska framgångsrika rundresa i Sydamerika 1947 tyckte jag nog – när vi tog igen oss i Punta del Este [Uruguay] efteråt och granskade resultatet – att jag hade funnit min uppgift.⁹

Delegationen bestod av prins Bertil, Rolf von Heidenstam, vd Helge Ericsson vid LM Ericson, disponent Elof Ericsson vid Åtvidabergs industrier, ledamoten i 2:a kammaren industrialisten Åke Wiberg, en sekreterare från UD och ytterligare ett par personer. Senare delegationer har haft upp till 50 deltagare men denna första var helt liten. Avresan skedde den 30 november 1946 och de var borta i två månader. De besökte Chile, Peru, Colombia, Venezuela, Brasilien, Argentina och Uruguay. Efteråt hade de livliga minnen av hur det var det var att slängas runt som "ett flarn" i kastbyarna över Anderna i en av Panagras DC-3:or. Det slutade med att de fick nödlända och fortsätta i bil.

Under resan etablerades politiska och ekonomiska kontakter och de tog tillfället i akt att träffa större kunder och leverantörer. Ytterligare en viktig uppgift var att återknyta kontakterna med företagens lokala ombud som lämnats vind för våg under krigsåren att hålla verksamheten vid liv. En omedelbar effekt av resan var två avtal om telefon- och flygförbindelser. Delegationen var mycket nöjd: "Det är angeläget att understryka den utomordentliga betydelsen av att en kunglig svensk prins ledde delegationen. Prins Bertil – med sitt djupa intresse för arbetsuppgiften, sitt enkla och naturliga sätt – gjorde ett starkt intryck på alla vi kommo i beröring med."¹⁰

Precis i slutet av resan omkom Edmund i en flygolycka. Bertil fick överta många av hans plikter. Det som skulle ha blivit ett civilt yrke som handelsambassadör kom i stället att ingå i representationen.

Jag har nog en viss fallenhet för att umgås med affärsmän. För de svenska exportdelegationerna kan det dessutom vara en fördel att ha med mig som en slags galjonsfigur – det garanterar i alla händelser ett hövligt och intresserat mottagande samt kontakter på allra högsta nivå. Vi brukar få träffa både presidenter, handelsministrar, industriministrar och andra officiella högheter, tillsammans med ledande företrädare för det främmande landets allra största industrier och banker.

Programmen är rätt hårda, men vi kan numera klara av våra långresor inom loppet av ett par veckor. ... Hur jag klarar mitt jobb som handelsresande för Aktiebolaget Sverige får väl andra bedöma. [Man gör vad man kan. Och mer kan man ju inte.] Men det verkar i varje fall som om både Exportrådet och Industriförbundet är ganska nöjda med mina insatser. ... I Sverige underskattar vi ibland betydelsen av de sociala

⁹ Gunnar Unger. Prins Bertil fyller 50. Svenska Dagbladet, 1962-02-18.

¹⁰ Elof Ericsson. Äventyr i Sydamerika, del II. Vecko-Nytt, 1947:9.

kontakterna och det informella umgänget, när det gäller att ro internationella affärer i hamn.¹¹

Diplomatin var ofta utslagsgivande. Axel Iveroth (Industriförbundet): ”Han är den som leder delegationens arbete. Han deltar mycket aktivt. Han är med och beslutar om vilka vi ska träffa, vem som ska träffa vem och vad han ska säga och inte säga vid olika anföranden.”¹² Hans Werthén (Ericson): ”Vid de tunga avtalen för Ericson t ex har han varit till stor hjälp. Vi har haft väldigt starka motståndare eftersom våra amerikanska konkurrenter ofta har ställt upp med vicepresidenter och hela horder av folk. Och prinsen har kunnat matcha dem ganska bra.”¹³

Det kom med tiden att bli ett 100-tal kortare och längre resor. Det är svårt att skildra dem. All information är i form av anekdoter. Bertil påstod hans eget förråd skulle fylla flera volymer. Ingen pressbevakning verkar ha förekommit varför dessa delegationer – i efterskott haussade till en av Bertils viktigaste insatser – inte går att beskriva i någon detalj. Även officiellt ägde de länge rum ”under radarn”. Det är först på 1960-talet som de fick ett avtryck i de offentliga arkiven. För sina insatser promoverades Bertil 1983 till hedersdoktor vid Tekniska högskolan i Stockholm.

Bertils diplomatiska status har inte gått att utreda. Formellt var han ju en privatperson. Huvudman för säljdelegationerna förefaller ha varit handelsdepartementet. Besluten om resorna togs i konselj och meddelades UD i efterskott. Protokollsavdelningen hade gärna sett en smula samråd för att underlätta planeringen.

*

Efter krigsslutet engagerade sig Bertil i sina två stora fritidsintressen idrott och motorsport. Under sin tid i England spelade han golf.¹⁴ Valet av hedersuppdrag blev i enlighet därmed: Ordförande i Svenska bilsportförbundet (1945-1962) och i Svenska golfförbundet (1946-1947). Efter Edmunds död blev han ordförande i Riksidrottsförbundet (RF; 1947-1991), i Sveriges Olympiska Kommitté (SOK; 1947-1997) och i Kungliga automobilklubben (KAK; 1947-1993). Han hade även en mängd mindre engagemang – åtminstone 50-60 stycken. Störst bland dessa var ordförande i Skytteförbundets överstyrelse och dess fortsättning Frivilliga skytterörelsen (1948-1997), Stormästare i Frimurare Orden (1973-1997) och ledamot i Gastronomiska akademien (1958-1997; tallrik nr 17).

Bertils ämbetsutövning bestod i att ersätta sin far i konseljerna när denne var på semester eller på statsbesök och att avlasta honom från övrig representation. Den vardagliga rutinen bestod i att gå igenom posten, hålla sig ajour genom tidningsläsning, utredningar och muntliga dragningar och under eftermiddagen sammanträda och tala i telefon. Det gällde att vara insatt i allt. Även kvällar och helger gick åt. Tuffaste tiden var omedelbart efter tronskiftet 1950. Före och efter konseljerna fick han då privata dragningar av de olika departementen så att han i varje ärende visste vad han skrev under. I plikterna ingick även ett oändligt antal middagar. 1954 hade han gått upp till den grad i vikt att han ordinerades bantning.

¹¹ Prins Bertil m.fl 1983.

¹² Anders Hasselbohm. Prins Bertil på ny PR-resa. Vecko Journalen, 1974:47.

¹³ Minnesprogram om prins Bertil. SVT1, 1997-01-05.

¹⁴ Prins Bertil 1991. I: Wennberg red. 1991: ss. 16-23.

Inför 70-årsdagen sammanfattade Bertil sitt liv som att hans största insats varit för idrottsrörelsen: Efter krigsslutet expanderade den starkt. Nya specialförbund grundades som skulle in under RF. Det var ett ständigt arbete med stadgar, idrottsanläggningar, ekonomi, ledarfrågor och revirkonflikter. Liksom när det gällde departementen var han i början dåligt insatt och RFs styrelse var flitiga besökare på slottet för dagslånga genomgångar av ärendelistan. Med början 1960-talet gjorde RF även delegationsresor till grannländerna. Första land var Sovjet. Arbetet med SOK blev också betydelsefullt. Olympiaden i Mexiko 1968 upplevdes av alla som ett stort misslyckande – fyra ynka medaljer. Inför Münchenolympiaden 1972 skickades en mängd tiggarebrev undertecknade prins Bertil. Bidragen från företag som Stora, MoDo, Folksam och Asea uppgick till tre miljoner kronor. Ett antal lovande idrottsmän fick 20 tusen kronor var till mat, resor och träning. Det blev inte mindre än 16 medaljer: fyra guld, sex silver och sex brons. Det finns många anekdoter om hur Bertil genomkorsade München för att kasta sig om halsen om pristagarna. Han hade satsat mycket av sin prestige och var uppenbarligen lättad att satsningen föll väl ut. Storföretagens sponsring av svensk idrott har sedan fortsatt.

I Gastronomiska akademien gjorde han sig känd för lyxiga vardagsrätter à la prins Bertil som crêpe med en fyllning av dillstuvade räkor i holländaisås, pannbiff i kantarellsås och lövbiff med en fyllning av lök, ädelost och senap. På villa Les Mirages, Rivieran, trakterades gästerna med en bouillabaisse på ål, fisk och skaldjur kryddad med salt, peppar, saffran, vitlök, tomat och apelsinskal. Till det serverades franskt lantbröd indränkt i vitt vin eller konjak.

*

Anledningen till att Bertil offrade sitt äktenskap med Lilian Craig och sitt personliga oberoende för en position som ”adjutant” till sin far har av och till diskuterats under hela efterkrigstiden. Republikanerna har antytt ekonomiska motiv eller något sjukt i familjerelationerna. Bertil själv har hänvisat till plikten. Han hade privilegier men med dem följde skyldigheter. Carl Gustaf och Silvia har ofta klagat över sin situation. Sådant var dock Bertil helt främmande:

Det där att vara kunglig prins kan vara problematiskt ibland. Men det fula med Bertil är att han; till skillnad från somliga andra kungliga personer, också är medveten om "jobbets" många fördelar. Han är helt främmande för att i massmedia självmedlidsamt stöna om att uppgiften enbart skulle vara en hemska börda. Sin "situation" upplever han i huvudsak som positiv.

Någon sällsynt gång kan han, rent privat, klaga över att folks närgångenhet blivit större än förr. Det har hänt att prins Bertil, när han suttit på en restaurang, blivit "uppvaktad" på ett besynnerligt sätt. Folk har närmat sig bordet där han sitter och hämningslöst tittat på honom medan han ätit – kanske för att studera om kunglig käkmuskulatur arbetar på något särskilt sätt under tuggningsprocessen?¹⁵

Prins Bertil var måttligt road av långa middagstal. ”Missnöjet kunde han visa på sitt eget sätt. Efter en tröttande parad av trista talare på en middag blev det prinsens tur: - En bra talare ska snacka så det hörs. (Prinsen höjer rösten enormt.) - Han ska också se till att han syns. (Prinsen kliver upp på bordet.) - Vill han bli populär ska han sedan kvickt som tusan sätta sig ner igen.”¹⁶

¹⁵ Michael Jägerblom. En prins som vet hur han ska sköta jobbet. Vecko Journalen, 1972:19.

¹⁶ Knut Grahnquist. En prins med glimten i ögat. Expressen, 1997-01-01.

Det närmaste han kommit till ”gnäll” är följande anekdot från ungdomsåren:

Det fanns en tid i världen när prins Bertil själv berättade följande för sina vänner: "Det är besvärligt med Svenska Flaggans Dag åtminstone om man är i mina kläder. Först kommer farfar och då skriker dom: Leve konungen! Så kommer pappa och då applåderar dom av bara katten! Men när dom sen får syn på mej i tredje vagnen så ropar dom: Ned med kungahuset!"¹⁷

Frågor om förhållandet mellan honom och hans far förekom ständigt. Svaret brukade vara att de höll en distans. Normalt träffades de en gång i veckan under arbetsmötena. Det hände också att de åt lunch. Om han kände behov av att rådfråga sin far gjorde han det. Efter faderns död uttryckte han en del bitterhet över de konsekvenser som pliktuppfyllelsen haft för hans privatliv. Så långt som till att kritisera sin far gick han dock inte. Uppenbarligen ansåg han sig själv och sin far som offer för omständigheterna och sina två bröder Sigvard och Carl Johan som förrädare mot tronen. Någon motsvarande position i Carl Gustafs organisation som hos fadern hade han inte. Detaljerna om det är oklara men fram till sin död disponerade han tre arbetsrum på slottet och ryckte in vid behov.

Carl Bildt (m) sammanfattade eftermälet:

* Vad är din kommentar till att prins Bertil är död?

– Djup sorg givetvis. Om man kan använda uttrycket folkkär så finns det nästan ingen person i Sverige som bättre passar in på det begreppet än prinsen gjorde. För generationer svenskar var han sportprinsen. För en äldre generation också motorprinsen. Han symboliserade kontinuiteten i kungahuset och samhällsutvecklingen. För mig blev han lite av en vän. Vi hade många långa varma samtal om samhällsproblem som intresserade honom men som han i sin offentliga gärning inte kunde kommentera.

* Vad betydde han för svenska monarkin?

– Jag tror han betydde väldigt mycket för kontinuiteten. Under ett övergångsskede var det prins Bertil som med både värdighet och folklighet representerade kontinuiteten och stabiliteten i kungahuset. Han var också en förnämlig representant för Sverige runt om i världen. Han företrädde både sportintressen och näringsliv med den öppenhet och värme som utmärker Sverige.¹⁸

Om detta förefaller vara att ta i så var statsminister Göran Perssons omdöme snudd på identiskt. Prins Bertil hade inga fiender. Förmodligen ligger det en sensmoral i detta. Edmund som var tronföljare måste med nödvändighet visa att han existerade – trots dåliga förutsättningar och en tidig död gjorde han faktiskt ett avtryck i tiden – och har för det blivit hatad av den republikanska eftervärlden. Prins Bertil är tvärtom som ett vandrande tomrum – känd och älskad för sin anpasslighet och brist på egenskaper. Det har faktiskt varit omöjligt att hitta någon enda episod när han stått upp för något han tror på. En bekants omdöme 1946 var att ”Kronprinsen är som bekant en alldeles utomordentligt försynt man, som städse är mån om att icke förorsaka något besvär.”¹⁹ Hans dyslexi påstås ha begränsat hans horisont, t ex detta

¹⁷ Bertil Lagerström. Prins Bertil går in för sitt yrke. Året Runt, 1957:17.

¹⁸ Minnesprogram om prins Bertil. SVT1, 1997-01-05.

¹⁹ Åke Wiberg. PM, 1946-11-15. Svenska affärs- och industrimän (delegation) till Sydamerika 1946-1949. UD 1920 års dossiersystem volym H2771.

att han aldrig gick på universitetet. Uppenbarligen hade han en låg tanke om sig själv – och som talespråket lyder: ”Säkraste sättet att dölja sin begränsning är att aldrig överskrida den.” Journalisten Åke Ortmarks karakteristik är helt förödande: Prins Bertil har inga åsikter. Han har bara fördomar.²⁰ Kanske det, men kanske inte. Bertil hade i alla fall klara prioriteringar:

Jag har ofta diskuterat monarkins problem med min syster Ingrid, och hon förefaller dela min inställning. Man måste följa med sin tid, så att man inte upplevs som överspelas, men man får inte förneka sig. Vi måste vara demokratiska, men vi måste fortfarande vara kungliga. Det gäller att hitta en balans om monarkin ska bestå.²¹

²⁰ Ortmark 1970: ss. 145-146.

²¹ Sabroe 1970: s. 27. [Min översättning.]